

Residentiële jeugdhulp: een belangrijke schakel in het jeugdhulplandschap

A. Inleiding

In de jeugdhulp staat de ondersteuningsvraag van een kind en zijn/haar context centraal. Als hulverlener bieden we op deze ondersteuningsvraag een antwoord op maat van het kind en zijn/haar context om hen (opnieuw) verder op weg te helpen. Dit antwoord kan verschillende vormen aannemen: mobiel, ambulant en/of verblijf. Elk hulpverleningstraject van een kind in de jeugdhulp is anders. Er wordt bij- en afgeschakeld wanneer nodig, maar ook out of the box gedacht, indien nodig samen met andere partners, om een gepast antwoord te bieden. Daar waar de expertise van een organisatie stopt, kan men een beroep doen op partners met een aanvullende expertise. Dit concept is geen keten waarbij het ene na het andere komt, maar kan samenlopen op hetzelfde moment. Het gaat om concentrische, multidisciplinaire partnerschappen waar organisaties op verschillende niveaus samenwerken.

Momenteel staat de jeugdhulp in Vlaanderen onder druk. Enerzijds is er een stijgende vraag naar gespecialiseerde hulp. Anderzijds blijft de publieke perceptie over bepaalde vormen van jeugdhulp vaak negatief. Voornamelijk de residentiële hulpverlening krijgt te kampen met negatieve beeldvorming. Verblijfsvormen worden door sommige gezinnen én beleidsmakers gezien als een 'laatste toevlucht', iets wat vermeden moet worden zolang het kan. Dit stigma belemmert een evenwichtige discussie over het potentieel van verblijf als een effectieve en soms noodzakelijke vorm van hulpverlening.

Vanuit het perspectief van sommige cliënten – zowel kinderen, jongeren als hun ouders/context – leeft de bezorgdheid dat verblijf, of het nu gaat om een gezinshuis, residentiële leefgroep of andere vorm, permanent zou zijn of een breuk zou veroorzaken met het vertrouwde leven. Het wordt soms gezien als een maatregel die hun situatie stigmatiserend maakt en traumatiserend werkt. Dit negatieve beeld leeft niet enkel bij sommige cliënten, maar is ook voelbaar in de bredere samenleving en zelfs binnen beleidskringen.

In het middenveld, waar organisaties en voorzieningen zich dagelijks inzetten voor de hulp en ondersteuning van kinderen en jongeren, klinkt echter een ander geluid. Voor hen is verblijf geen noodoplossing, maar een waardevolle en soms de meest passende vorm van ondersteuning. Verblijf kan voor kinderen en jongeren de rust, veiligheid en ruimte bieden die nodig zijn om te groeien, vooral wanneer thuisblijven (tijdelijk) niet langer mogelijk of wenselijk is. Dit geldt evenzeer voor gezinnen die zeer tevreden zijn met de residentiële ondersteuning van een jeugdhulporganisatie zodat hun kind kan verblijven in een veilige context.

Verblijf is géén overname van het ouderschap. Binnen de brede jeugdhulpverlening, waaronder de residentiële settings, staan de hulverleners naast de ouders en wordt er samen gezocht naar gepaste ondersteuning bij de hulpvragen op verschillende levensdomeinen. Vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid en gelijkwaardig partnerschap wordt samen aan de slag gegaan, elk vanuit zijn eigen expertise en rol. Samenwerken met ouders en bij verbreding de hele natuurlijke context van een kind is vanzelfsprekend en noodzakelijk.

Er zijn verschillende situaties waarin verblijf in de jeugdhulp een waardevolle en zelfs onmisbare hulpvorm kan zijn:

- Soms is het voor de ontwikkeling van een kind beter om (tijdelijk en dus zo lang als nodig maar zo kort als mogelijk) afstand te nemen van een verontrustende (opvoedings)situatie. Om over te gaan tot een uithuisplaatsing kan worden besloten als het niet goed is voor een kind om thuis te blijven wonen. Dat kan

komen door problemen in het gedrag of de ontwikkeling van een kind zelf. In dat geval stemmen ouders dan soms zelf in met de uithuisplaatsing. Maar het gebeurt ook dat een kind ergens anders moet wonen voor de veiligheid. Bijvoorbeeld omdat het kind thuis mishandeld wordt. Of omdat ouders door psychische problemen, verslaving of ernstige (relatie)problemen tijdelijk niet goed voor het kind kunnen zorgen. Een meer neutrale, warme en veilige plek, kan het kind ruimte geven om tot rust te komen en aan zichzelf te werken, te ontwikkelen en te groeien. Vanuit de jeugdhulp wordt tegelijkertijd ook steeds gewerkt aan en met de (gezins)context.

- Voor kinderen die omwille van hun beperking nood hebben aan (intensieve) handicapspecifieke expertise, een aangepaste accommodatie of omwille van het feit dat de school te veraf is. Verblijf biedt voor deze kinderen een veilige omgeving om te ontwikkelen en te groeien naar zelfstandigheid. Ook voor zeer jonge kinderen kan verblijf in een MFC of in residentiële setting binnen de jeugdhulp (vb. CKG en CIG) een zeer kwaliteitsvolle schakel in hun traject zijn.
- Wanneer een kind ernstige (gedrags)problemen vertoont die het welzijn en de veiligheid van zichzelf en zijn/haar gezinsleden/context of de maatschappij in gevaar brengen, kan een (tijdelijke) residentiële opvang een noodzakelijke stap zijn. Hier kan het kind in een meer gecontroleerde omgeving werken aan zijn of haar problemen/hulpvragen, terwijl de thuissituatie zich stabiliseert.
- Verblijf kan ook geïnitieerd worden door de jeugdrechter als gerechtelijke maatregel.

In deze situaties is verblijf geen “laatste toevlucht”, maar juist een bewuste keuze voor de veiligheid, stabiliteit of ontwikkeling van het kind. Dit standpunt vraagt om een herziening van hoe we verblijf in de jeugdhulp positioneren: niet als eindpunt, maar als een actieve, gespecialiseerde hulpvorm die deel uitmaakt van een breder hulpverleningstraject. Een belangrijke schakel in de jeugdhulp die niet op zichzelf staat, maar is ingebed in een breder verhaal. Verblijf moet worden ingezet waar dat noodzakelijk en passend is, zonder stigma, en altijd op maat van het kind en zijn/haar context. Dit uitgangspunt vormt de kern van de diversiteit aan verblijfsvormen binnen de jeugdhulp in Vlaanderen.

Deze nota spitst zich specifiek toe op de verblijfsvormen in de jeugdhulp. We doen hiermee geen afbreuk aan andere begeleidingsvormen (zoals pleegzorg, dagbesteding, mobiel/ambulant werken, ...). De bedoeling van deze tekst is aan te geven dat elke vorm van hulpverlening zijn waarde heeft, zolang het maar aansluit bij de noden en vragen van het kind, de jongere en zijn gezin/context op dat moment.

B. Beleidscontext

Er zijn heel wat regelgevende en beleidsmatige documenten die contouren en de voorwaarden rond verblijf binnen de jeugdhulp kaderen. Deze documenten leggen de nadruk op doelgericht verblijf, met als uitgangspunt de veiligheid en ontwikkelingskansen van elk kind.

1. **Het Decreet van 2013 betreffende de integrale jeugdhulp** vormt de basis voor de huidige jeugdhulpstructuur in Vlaanderen. Het decreet stelt dat de hulpverlening vraaggericht moet zijn, waarbij de keuze voor verblijfsvormen wordt bepaald door de noden van het kind. Ook de afstemming tussen verschillende hulpverleningsvormen, zoals pleegzorg, crisisopvang en residentiële jeugdhulp, wordt hier geregeld.
2. **Het Besluit van de Vlaamse Regering van april 2019 betreffende de erkenning van voorzieningen binnen de integrale jeugdhulp** definieert de voorwaarden waaraan jeugdhulpaanbieders moeten voldoen om erkend te worden. Deze regelgeving legt de basis voor de erkenning van zowel residentiële als ambulante hulpverleningsmodules en benadrukt dat elke voorziening voldoende capaciteit moet hebben om aan de specifieke noden van kinderen te voldoen.
3. **Het Besluit betreffende de Multifunctionele Centra (MFC's)** specificeert de voorwaarden voor de erkenning en werking van MFC's. Deze centra bieden een geïntegreerde aanpak voor kinderen met complexe zorgbehoeften. Het MFC-Besluit benadrukt de noodzaak van een geïntegreerd aanbod waarbij samenwerking tussen verschillende sectoren, zoals welzijn en onderwijs, centraal staat.
4. **Het Decreet van 2023 over de organisatie van een geïntegreerd gezins- en jeugdhulpbeleid:** Deze visie legt de focus op het vroegtijdig signaleren van problemen en het bieden van ondersteuning in de directe omgeving van het kind. Het doel is om kinderen en jongeren in hun eigen leefwereld te ondersteunen, zodat ze optimaal kunnen deelnemen aan het dagelijkse leven. Een belangrijk aspect is hier de nadruk om de ontwikkeling van effectieve en efficiënte zorg- en ondersteuningstrajecten die breken voor kinderen en jongeren vermijdt en ervoor zorgt dat kinderen en jongeren op een zo gewoon mogelijk kunnen opgroeien.

Als de voorziening de zorg- of ondersteuningsvraag niet zelf kan beantwoorden, wordt expertise bijgeschakeld.

5. **Regeerakkoord 2024-2029:** linkt naar residentiële jeugdhulp in verschillende passages. Onder meer wordt gesteld dat niet geaard moet worden jongeren uit huis te plaatsen wanneer dat nodig is om hen alle kansen te geven. Men benoemt dan ook de ambitie om extra capaciteit te creëren op de meest kostenefficiënte en kwaliteitsvolle manier. Wanneer kinderen zich in een verontrustende situatie bevinden, moet men ervoor zorgen dat er voldoende capaciteit en omkadering voorhanden is om hen een plaats in een residentiële setting te kunnen bieden.

C. Uitdagingen en succesfactoren voor het behoud van een divers aanbod van residentiële Jeugdhulp

Uitdagingen

- **Wachlijsten en capaciteitsproblemen:** Lange wachlijsten zorgen voor vertragingen bij het vinden van de juiste ondersteuning. Capaciteitsproblemen kunnen acute situaties verder laten escaleren.
- **Inflexibiliteit tussen modules:** Het is niet eenvoudig om voor intensievere vormen van jeugdhulp tussen verschillende ondersteuningsmodules en verblijfsvormen te schakelen. Dit belemmert een op maat gemaakte aanpak voor de specifieke behoeften van het kind.
- **Gespecialiseerde plaatsen of ondersteuning voor (complexe) hulpvragen:** Er zijn steeds meer kinderen met specifieke noden, wat het vinden van passende ondersteuning bemoeilijkt. In de beleidsnota lezen we intenties om hiervoor specifieke settings uit te bouwen.
- **Intersectorale samenwerking:** Meervoudige en complexe problematieken vereisen effectieve samenwerking tussen verschillende sectoren. Een gebrek aan betrokkenheid of beschikbaarheid van voldoende gespecialiseerde organisaties kunnen deze samenwerking bemoeilijken.
- **Personeelscapaciteit:** Personeelsschaarste is een algemeen probleem, maar in de specificiteit van de residentiële settings waar medewerkers meedraaien in een volcontinue dienstregeling, is het vinden en behouden van personeel vaak nog moeilijker. Er is behoefte aan een motiverend medewerkersbeleid om aan de eisen van de moderne jeugdhulp te voldoen.
- **Basisvoorwaarden voor kwalitatief verblijf:** Het waarborgen van basisvoorwaarden zoals een veilige en ondersteunende omgeving is essentieel. Dit vereist voldoende middelen en expertise voor kwalitatief verblijf. De sector werkt hier graag mee aan de visie op kwaliteitsvol verblijf, een denkoefening geïnitieerd door het agentschap Opgroeien.
- **Voorkomen van breuken:** Herplaatsing of een carrousel van tijdelijke plekken kan leiden tot breuken in het leven van het kind, wat hun emotionele stabiliteit, hechting en ontwikkeling ondermijnt. Het is cruciaal om overgangen tussen verblijfsvormen, indien deze nodig zijn, zo soepel mogelijk te laten verlopen. Bij voorkeur worden doorverwijzingen vermeden en wordt er ingezet op het bijschakelen van de nodige aanvullende expertise.
- **Stijgende complexiteit en toenemende agressie:** Binnen de residentiële settings stellen we overheen de jaren een toegenomen complexiteit vast. Vele kinderen, jongeren en hun gezinnen kampen op diverse levensdomeinen met problemen en ondersteuningsvragen. Dit vraagt om een aangepaste hulpverlening die multidisciplinair en geïntegreerd is georganiseerd. Ook wordt benoemd dat de agressie in residentiële settings is toegenomen.

Succesfactoren

1. **Multidisciplinaire samenwerking:** Effectieve samenwerking tussen verschillende sectoren, disciplines en hulpverleners is cruciaal voor een geïntegreerde aanpak van de ondersteuning. Er wordt steeds vaker een combinatie van verschillende hulpverleningsvormen opgezet.
2. **Flexibiliteit en maatwerk:** De verscheidenheid aan verblijfsvormen biedt de mogelijkheid om maatwerk en flexibiliteit in hulpverlening uit te werken en is essentieel om in te spelen op de specifieke noden van elk kind.
3. **Betrokkenheid van ouders en brede context:** Alle verblijfsvormen zetten actief in op de betrokkenheid van ouders en de bredere context van het kind in het hulptraject.
4. **Expertise en ondersteuning:** Er is een ruime beschikbaarheid van kennis in de sector. Samenwerking tussen verschillende experts is hier belangrijk voor het leveren van effectieve hulpverlening.
5. **Kleinschalige leefgroepen:** Kleinschalige leefgroepen bieden meer potentieel voor een huiselijke en ondersteunende omgeving die bevorderlijk is voor de ontwikkeling van kinderen. Ze zorgen voor een persoonlijke benadering en meer continuïteit in de ondersteuning.
6. **Voldoende middelen:** Beschikbaarheid van voldoende middelen voor begeleiding en het organiseren van kleinschalige leefgroepen voor kinderen is essentieel. Voldoende middelen zijn nodig om basisbehoeften te

kunnen garanderen. Naast de nodige personele middelen om dit alles kwalitatief uit te bouwen, zijn ook de nodige geïndexeerde werkmiddelen hierbij belangrijk.

7. **Verblijf als middel voor veilige hechting:** Het inzetten van verblijf kan bijdragen aan veilige hechting door een stabiele en ondersteunende omgeving te bieden die aansluit bij de behoeften van het kind. Dit onderstreept dat verblijf geen stigma hoeft te hebben, maar een op maat gemaakte oplossing kan zijn voor het welzijn van het kind en zijn gezin.
8. **Gezinsopvang:** Door het volledige gezin te begeleiden in verblijf (vb. CIG), kan curatief preventief gewerkt worden en ingezet worden op hechting. Er zit veel potentieel in deze vorm van verblijf en het is dan ook niet verwonderlijk dat een bredere inbedding van gezinsopvang wordt verkend door de sector.

D. Aanbevelingen voor verblijf

Verblijf moet een plaats zijn waar het kind zich veilig voelt, ondersteund wordt en zich in verbinding voelt met de wereld om zich heen. Verblijf is een dynamisch en ondersteunend middel, gericht op stabiliteit, hechting en veiligheid. In plaats van een stempel van “plaatsing”, moet verblijf worden beschouwd als een mogelijke ondersteuning die zo minimaal ingrijpend is en zo dicht mogelijk bij het kind en zijn/haar context wordt georganiseerd.

Wat betekent dat?

1. **Kleinschalig:** Een kwaliteitsvolle thuisomgeving voor kinderen in residentiële jeugdhulp betekent kleinschalige leefgroepen en huiselijke settings. Kleine leefgroepen in een veilige, vertrouwde en warme omgeving helpen kinderen om zich geborgen te voelen.
2. **Flexibel:** Verblijf moet zo kort als mogelijk en zo lang als nodig zijn. Kinderen moeten niet langer in residentiële voorzieningen verblijven dan strikt noodzakelijk. Daarbij is het aanbod flexibel zodat kinderen niet per definitie permanent 24/7 verblijven, maar gebruikmaken van alternatieven zoals weekend-, nacht- of dagopvang en/of (bij)geschakeld kan worden naar mobiele/ambulante begeleiding. Dit geeft ruimte voor een passende vorm van verblijf die inspeelt op de individuele behoeften van het kind en diens context. De flexibiliteit die hierrond mogelijk is in MFC's, waar vlot kan geswitcht worden in frequentie en aanbodsvorm, is een inspirerende praktijk.
3. **Op maat:** De keuze voor verblijf moet volledig afgestemd zijn op de unieke noden van elk kind. Elk kind verdient een traject op maat, waarbij rekening wordt gehouden met zijn of haar ontwikkeling, persoonlijkheid en context.
4. **Zonder stigma:** De term en het concept ‘plaatsing’ dragen vaak een negatieve connotatie. Kinderen voelen zich soms ‘weggezet’ of ‘verplaatst’ naar een andere situatie, wat het risico op trauma's en breuken verhoogt. Verblijf moet worden gezien als een waardevolle en positieve tussenstap in het hulpverleningstraject, niet als een laatste toevlucht.
5. **Met de context:** Het welzijn van het kind hangt nauw samen met zijn of haar context. Verblijf moet daarom altijd gepaard gaan met een intensieve contextbegeleiding. Dit bevordert niet alleen een mogelijke terugkeer naar de thuissituatie, maar biedt ook de ouders en de bredere context de ondersteuning die nodig is om hun rol effectief te vervullen. De brede context van het kind moet actief betrokken worden, zodat (waar mogelijk) de verbindingen met familie, vrienden, school, jeugdbeweging, ... behouden blijven.
6. **Op alle levensdomeinen:** Tijdens een verblijf komen verschillende aspecten van het leven van een kind naar voren, waaronder onderwijs, sociale relaties en emotionele ondersteuning. Kinderen moeten in hun eigen leefwereld worden ondersteund, zodat ze zoveel mogelijk blijven deelnemen aan het dagelijkse leven. Het is cruciaal dat alle betrokken partijen—van hulpverleners tot onderwijsinstellingen—effectief samenwerken om een holistische ondersteuning te bieden. Dit zorgt ervoor dat elk kind in zijn of haar ontwikkeling kan floreren, met passende zorg en begeleiding die aansluit bij zijn of haar situatie.

Wat hebben we hiervoor nodig?

1. **Geïntegreerde ondersteuning, multidisciplinaire samenwerking en afgestemde regelgeving:** Om deze ambitie te realiseren, is een geïntegreerd ondersteuningsmodel nodig waarin onder meer sectoren zoals welzijn, onderwijs, werk en gezondheidszorg samenwerken. Dit vraagt om afgestemde regelgeving die de samenwerking tussen deze sectoren ondersteunt en faciliteert.
2. **Soepel bij- en afschakelen:** De overgang tussen verblijf en andere hulpverleningsvormen moet zorgvuldig worden beheerd om continuïteit en stabiliteit te waarborgen. Doorverwijzen moeten worden vermeden, en hulpverlening vindt bij voorkeur plaats in de vertrouwde omgeving. Extra expertise kan worden bij- en afgeschakeld naar gelang de noden. Samenwerking en expertisedeling tussen verschillende verblijfs- en hulpverleningsvormen moet vlot verlopen.

3. **Duidelijk mandaat voor en vertrouwen in de hulpverlener:** We vragen aan de verwijzers om vertrouwen te hebben in de voorzieningen en hen de autonomie te geven om het hulpverleningstraject op maat uit te zetten op basis van de noden van de kinderen en hun (gezins)context. Hieraan gekoppeld benoemen we ook het belang van autonomie in het opnamebeleid.
4. **Flexibiliteit in financiering:** Een flexibele vorm van financiering is essentieel om op de veranderende noden van kinderen in te spelen. Dit kan worden gerealiseerd door een flexibel puntensysteem, zoals dat bij de Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning (CKG's) wordt gebruikt, waarmee snel tussen verschillende modules geschakeld kan worden op basis van de noden van het kind.
5. **Investeren in capaciteit:** De overheid moet actief investeren in bijkomende plaatsen via uitbreiding om de wachtlijsten weg te werken.
6. **Investeren in omkadering:** Het is noodzakelijk om, naast in extra plaatsen, te investeren in het versterken van de bestaande voorzieningen. Het gaat onder meer over het mogelijk maken van de evolutie naar kleinschaligere entiteiten en het voorzien van voldoende personeel en logistieke mogelijkheden om alle taken op te nemen, voorzien in voldoende werkmiddelen om alles organisatorisch bol te werken. Zo kunnen voorzieningen voldoen aan de groeiende vragen en verwachtingen en kwaliteitsvol werk blijven leveren.
7. **Investeren in flankerende ondersteuning:** Moeilijk lopende begeleiding dreigen al eens vast te lopen. Dit wensen we uiteraard te vermijden. Door naast investeringen in verblijf, ook te investeren in flankerende vormen van ondersteuning, vermijden we escalatie of geblokkeerde ontwikkelingstrajecten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de ondersteunende module in de jeugdhulp als goede praktijk. We benadrukken ook het belang aan investeringen in preventie, om meer ingrijpende vormen van jeugdhulp zoals verblijf op termijn mogelijks te kunnen vermijden.
8. **Investeren in contextbegeleiding:** Als jeugdhulpsector geloven wij in het belang van betrokkenheid van de context. Onlosmakelijk verbonden met een verblijfsmodule, is er steeds een contextbegeleiding om met het gezin en bredere context van de jongere aan de slag te gaan. We zijn ervan overtuigd dat investeren in contextbegeleiding meer mogelijkheden biedt om samen met de context aan de slag te gaan en verblijf nog beter uit te bouwen vanuit een gedeeld partnerschap met de ouders en context van een kind.
9. **Personeelstekorten en werkdruk wegwerken:** De druk op personeel is aanzienlijk toegenomen door de veranderende eisen van de moderne samenleving. Het huidige medewerkersbeleid en compensatiemodellen moeten worden herzien om te voldoen aan deze nieuwe realiteit. De modernisering van de samenleving vraagt om flexibele werkstructuren en innovatieve oplossingen die inspelen op de behoeften van het personeel en de noden van de jeugdhulp. Alleen door te investeren in het welzijn van de hulpverleners kan de stabiliteit en kwaliteit van de hulpverlening aan kinderen worden gegarandeerd.
10. **Positieve beeldvorming:** Een verblijf moet als een kans worden gezien om een stabiele en veilige omgeving te bieden, waarin het kind kan groeien en ouders de ruimte krijgen om hun opvoedingssituatie te versterken. Participatie en inspraak van zowel het kind als de ouders zijn hierbij essentieel.
11. **Duidelijke rollen en gelijkwaardig partnerschap:** Ouders en contextfiguren van het kind/de jongere moeten een duidelijke rol krijgen binnen het traject. Hulpverleners in verblijf nemen het ouderschap niet over, maar gaan vanuit gelijkwaardigheid samen met de ouders aan de slag. Ouders moeten de mogelijkheden en ondersteuning krijgen om zich als gezin zo te organiseren dat ze een volwaardige plaats kunnen geven aan het kind binnen het gezin. Iedere actor moet als doel hebben om dit mee mogelijk te maken.
12. **Diverse verblijfsvormen:** Een diverse waaier aan verblijfsvormen is belangrijk, zodat er kan worden ingespeeld op de noden van de kinderen, jongeren en gezinnen (vb. KWE, co-housing, gezinshuizen, traditionele leefgroepen, gezinsopvang, andere innovatieve verblijfsvormen, ...). De noden van kinderen evolueren en zo moet ook de verblijfsvorm mee aangepast kunnen worden aan deze noden.